

1

2

Od Znojma přes Kraví horu se směrem k Hnanicím a dále k rakouskému Retzu vine unikátní krajinný celek. Tvoří ho okrajové svahy Českého masivu svažující se do panonské nížiny. Na mělkém substrátu se zde mozaikovitě vyvinula výjimečně druhově bohatá vřesoviště a stepní trávníky hostící rozmanitou škálu sucho- a teplomilných druhů. Představují zbytek staré kulturní krajiny utvářené postupným odlesňováním a staletou pastvou pokrývající v současnosti plochu asi 100 hektarů. Krajinu obdobného typu, jejíž ráz udává drobná dřevina, vřes obecný, v takovém rozsahu u nás najdete jenom v Podyjí. Díky poloze regionu a pestrosti neživé přírody se zde mohou uplatnit zástupci různých migračních proudů. Významné jsou teplomilné druhy ponticko-panonské či jihosibiřské, pronikající k nám z panonské nížiny a dosahující zde často absolutního okraje areálu.

divizna kvete fialovými, výjimečně bílými květy. K vzácným druhům původem z nedalekých alpských luk patří žlutě kvetoucí dvojštítek hladkoplodý měnlivý (*Biscutella laevigata* subsp. *varia*). Přehlédnout nelze stříbrné vousy, které tvoří pernaté osiny kavylu Ivanova (*Stipa pennata*).

V letních měsících panují na vřesovišti extrémní podmínky způsobené kombinací vysokých denních teplot a nedostatkem srážek, kterým odolávají jen úzce specializované a přizpůsobené druhy. K takovým patří například žlutě kvetoucí slaměnka smil písečný (*Helichrysum arenarium*), rozchodník skalní (*Sedum reflexum*) a nápadná pichlavá máčka ladní (*Eryngium campestre*).

3

Flóra

Vřesoviště jsou pozoruhodná v průběhu celého roku, nejzajímavější však jsou časně zjara a v pozdním létě.

V předjaří zdobí vřesoviště fialově kvetoucí **koniklec velkokvětý** (*Pulsatilla grandis*). Svými žlutými květy vyniká **křivatec český pravý** (*Gagea bohemica* subsp. *bohemica*) rostoucí společně se vzácným a nenápadným pochybkem prodlouženým (*Androsace elongata*).

Jaro na vřesovišti je ve znamení barev. Různoobarvě orchideje prstnatec bezový (*Dactylorhiza sambucina*) nebo **vstavač kukačka** (*Orchis morio*) patří k barevným skvostům vřesoviště a setkání s nimi je nezapomenutelné. Zvláštností, kterou právě v tomto období můžeme spatřit, je **divizna brunátná** (*Verbascum phoeniceum*), která jako jediná naše

V pozdním létě prozáří vřesoviště fialovorůžovou barvou drobné kvítky **vřesu obecného** (*Calluna vulgaris*) a nápadné květy česneku žlutého (*Allium flavum*) a **zahořanky žluté** (*Orphantha lutea*). V místech, kde je matečný substrát překryt vrstvou sraše, může stepní trávník oživit hvězdnice zlatovlásek (*Aster linosyris*).

Z drobných keříčků je kromě vřesu možné nalézt kručinku chlupatou (*Genista pilosa*) společně s čilimníkem řezenským (*Chamaecytisus ratisbonensis*) a čilimníkem poléhavým (*Cytisus procumbens*). Nízká poléhavá a nenápadná růže galská (*Rosa gallica*) se prozradí až v době květu velkými růžovými květy.

Celoročně na vřesovištích kvete trávníčka obecná (*Armeria vulgaris*).

4

Za pozornost rovněž stojí porosty křovin. Kromě běžné růže šípkové (*Rosa canina*) mohou pozorní návštěvníci spatřit hustě trnitou a drobnými bílými květy kvetoucí růži bedrníkolistou (*Rosa spinosissima*) nebo vzácnou třešň křovitou (*Prunus fruticosa*). Keř s výraznými žlutými květy na sytých zelených větvích je janovec metlatý (*Cytisus scoparius*), jehož větve byly dříve používány k výrobě košťat.

Bohatý podrost vřesovišť tvoří lišejníky a mechorosty. Mezi typické zástupce lišejníků patří rod dutohlávka (*Cladonia* spp.). Z mechů zde vzácně na obnažené půdě nalezneme nehojný mech **šikoušek bezlistý** (*Buxbaumia aphylla*).

Na vřesoviště je možné zavítat i za houbami. Za vhodných klimatických podmínek se setkáme s houbařsky atraktivní pýchavkou dlabanou a bedlou vysokou. Charakteristický je

výskyt voskovek – zmiňme alespoň voskovku luční (*Hygrocybe pratensis*) a voskovku šarlatovou (*H. coccinea*) – nebo hub kyjankovitých. Pozornému oku neuniknou ani drobné, jen několik centimetrů vysoké houby. Vzácností je nenápadné ušíčko černé (*Pseudoplectania nigrella*).

Fauna

Podyjská vřesoviště v mozaice se stepními trávníky patří k druhově nejbohatším biotopům především bezobratlých živočichů. Například jen motýlů zde bylo zjištěno téměř 1200 druhů, což je více než polovina všech druhů známých z Podyjí. Při toulkách vřesovištěm můžeme zjara potkat modráska kozincového (*Glaucoopsyche alexis*) nebo **hnědásku květelo-vého** (*Melitaea didyma*). Od léta zaujme návštěvníka velký okáč medyňkový (*Hipparchia fagi*).

Na květy jestřábníků nebo řebříčků často usedá pestrý krasec *Anthaxia olympica*, vyvíjející se na osluněných růžích vyprahlých suchopárů. Mohutná květenství divizny malokvěté (*Verbascum thapsus*) obsazuje vzácný nosatec diviznáček (*Cionus olivieri*). V poslední době se díky pastvě koní znovu objevují dlouho nezvěstní brouci vázaní na trus dobytka – např. *Euonicellus fulvus*. Ve starých pýchavkách se ukrývá ohrožený brouk pýchavovník *Lycoperdina bovistae*.

Z pavouků můžeme s troškou štěstí narazit na samečky **stepníků** (*Eresus* spp.) pátrajících po opačném pohlaví.

Obratlovci jsou skupina, která sice nemá zástupce výhradně vázané na vřesoviště, avšak některé druhy toto prostředí s oblibou vyhledávají. Z typických zástupců se na vřesovišti můžeme setkat např. s velmi hbitou **ještěrkou ze-**

5

5 Hnědásek květelo-vý vyhledává hlavně zarůstající části vřesoviště

6

lenou (*La-certa viridis*), nebo s **užovkou hladkou** (*Coronella austriaca*), menším hadem, jenž svým zbarvením připomíná zmiji obecnou (kterou zde ovšem nenalezneme). Skřivan lesní (*Lullula arborea*) svým tklivým zpěvem oživuje pořádku jak vřesoviště, tak některé lesní okraje či vinice východní části národního parku. Za večerní procházky můžeme při troše štěstí zaslechnout z vřesovišť sousedících s okraji světlejších lesů táhlé cvrčení lelka lesního (*Caprimulgus europaeus*), podivuhodného ptáka připomínajícího svým zjevem trochu sovy a trochu rořýse, ač nepatří k žádným z nich.

K hnízdění v dutinách lákají roztroušené staré dřeviny dudka chocholátek (*Upupa epops*), kterého lze hlavně na jaře potkat i na vřesovišti poměrně často. Přítomnost křovin na vřesovištích oceňují i jiné druhy ptáků, např. pěnice vlašská (*Sylvia nisoria*), tuhýk obecný (*Lanius collurio*) nebo převážně na zemi hnízdící **strnad luční** (*Emberiza calandra*). V minulosti obýval rozvolněnou mozaikovitou krajinu s vřesovišti a řídkými lesy také tetřev obecný (*Tetrao tetrix*), který však z krajiny Podyjí již před několika desítkami let úplně vymizel.

Zajímavosti vřesoviště

Vřes obecný je drobná, na teplo a vláhu nenáročná dřevina, patří k typickým průvodcům starých pastvin na kyselém podloží. Dobře snáší okus, který ještě podporuje jeho rozrůstání. Keře vřesu bývaly sbírány jako stelivo a v některých zemích se dodnes využívají na otop. Velmi ceněn je vřesový med, označovaný za „královnu mezi medy“, a nelze opomenout široce léčivé účinky.

Koniklec velkokvětý je vytrvalá, prudce jedovatá rostlina s velkými modrofialovými květy. Každoročně v předjaří zdobí skalnaté výchozy a vřesoviště v Podyjí. V rámci České republiky se vyskytuje přirozeně pouze na Moravě. Množí se semeny, k jejichž zdárnému vývoji potřebuje stejně jako vřes holá místa bez vegetace.

Kručinka křídlatá (*Genista sagittalis*) patří do čeledi bobovitých, kam řadíme například i fazole. Na vřesovišti u Popické kaple byla v minulosti zřejmě vysazena a zdomácněla. V létě pozorného návštěvníka upoutá velkými žlutými květy. Nejvýraznějším znakem jsou úzké podélné líšty po obvodu lodyhy.

Janovec metlatý je středně velký keř, s nímž se lze hojněji setkat hlavně v okolí Popické kaple. Do Podyjí byl stejně jako předchozí druh v minulosti patrně zavlečen. Tato rostlina hraje důležitou roli jako zdroj potravy některých druhů hmyzu (např. krasci, tesařici, nosatci, motýli), avšak vzhledem k rychlému rozrůstání je občas nezbytné janovcové porosty usměrňovat.

Bourovec trnkový (*Eriogaster catax*). V dubnu vás mohou na menších keřích hlohu zaujmout shluky tmavých housenek tohoto vzácného bourovce ukryté v pavučinovém hnízdě. V Podyjí se jedná o typický druh vřesovišť, křovin a řídkých lesů, chráněný soustavou Natura 2000.

7

7 Kručinka křídlatá roste v Podyjí pouze na vřesovišti u Popické kaple. Nápadným znakem jsou úzké podélné líšty po obvodu lodyhy

< Titulní strana: Hnanická stráž, křivatec český pravý, stepník moravský, šikoušek bezlistý, ještěrka zelená

1 Koniklec velkokvětý je jedním z prvních poslů jara a na přelomu března a dubna je v Podyjí ozdobou vřesovišť

2 Divizna brunátná, nápadná svými fialovými květy, se vyskytuje pouze v jihovýchodní části území

3 Za babího léta rozzáří vřesoviště záplavou svých žlutých květů zahořanka žlutá

4 Vstavač kukačka je drobná orchidej, se kterou se lze setkat začátkem května na Popickém vřesovišti

6 Užovka hladká bývá občas zaměňována za zmiji

8

Kobylka révová (*Ephippiger ephippiger*). Od léta můžete například v blízkosti Popické kaple zaslechnout krátké a úsečné cvrkání. Jedná se o samečky skrytě žijící kobylky révové. Tento vzácný druh obývá suché a teplé biotopy s nárosty keřů. U nás žije jen na několika málo lokalitách jihozápadní Moravy.

Ještěrka zelená je naším největším ještěrem. Zbarvení samečků bývá v době páření sytě zelené s modrým hrdlem. Tento teplomilný druh je hojně rozšířen na vřesovištích mezi Znojmem a Hnanicemi. Kromě pohybu po zemi také výborně šplhá a může si občas pochutnat i na ptáčatech vybraných z hnízd.

9

8 Na keřích hlohů a trnek můžete zjara najít housenky vzácného bourovce trnkového
9 Bizarní kobylka révová patří k unikátům jihozápadní Moravy

10

Skřivan lesní je vzácnějším příbuzným obecně známého skřivana polního. V Podyjí upřednostňuje právě vřesoviště s roztroušenými stromy. Ojedinele u nás i přezimuje.

Strnad luční je náš největší zástupce strnadů, je z nich však nejméně nápadně zbarvený. Otevřené, nejlépe travnaté plochy s roztroušenými keři jsou jeho oblíbeným prostředím.

Kraví hora. Podél prastaré stezky vedoucí přes Kraví horu do Rakouska můžete vidět nejlepší ukázky podyjských vřesovišť. Zajímavé je, že k zachování otevřeného bezlesého charakteru tohoto vřesoviště přispěli i vojáci, kterým sloužila Kraví hora dlouhou dobu jako cvičiště. I v dávnější historii

11

10 Strnad luční upoutá pozornost spíše svým zpěvem než nenápadným vzhledem
11 Pohled na Znojmo z Kraví hory v pozdním létě dokresluje moře drobných purpurových květů vřesu

byla oblíbeným místem vojenských manévřů během válečných tažení. Kromě pěkných pohledů na Znojmo zde můžete obdivovat bohaté porosty vřesu obecného.

Popické a Konické kopečky rozprostírající se mezi stejnojmennými obcemi hostí unikátní teplomilnou vegetací se psamofyty, tedy s druhy vázanými na pisky. Je to například vzácná a nenápadná travina paličkovec šedavý (*Corynephorus canescens*) nebo žlutě kvetoucí smil písečný. Porosty keřů zdobí lišejníky se vzácnými provazovkami (*Usnea* spp.).

Havranické a Popické vřesoviště tvoří největší komplex vřesovišť v Podyjí. Právě zde můžeme v květnu najít kručinku křídlatou a porosty lomikamenu cibulkatého. Staré třešně představují zbytky drobných sadů a rozptýlené zeleně na opuštěných políčkách.

Fladnitzské vřesoviště. Jedna z přírodních památek vyhlášených v ochranném pásmu NP Podyjí. Jde o pahorek odolných hornin s výskytem teplomilné vegetace obklopený vinicemi. V bohaté populaci zde roste vstavač kukačka. Vzácnější motýly zastupuje soumráček proskurníkový (*Pyrgus carthami*).

Vřesoviště u Retzu. V blízkosti Retzu najdeme několik pahorků obklopených slunnými vinicemi a s malebným zákoutím větrného mlýna. Z hlediska rostlin se příliš neliší od vřesovišť na moravské straně, ale z živočichů zde žije několik unikátů, např. hnědásek jižní (*Melitaea trivialis*) nebo modrásek východní (*Pseudophilotes vicrama*), které jsou na Moravě již vymizelé. K typickým druhům patří i vzácná saranče *Stenobothrus nigromaculatus*. Lokalita je chráněna soustavou Natura 2000.

⋮ Péče o vřesoviště

Vřesoviště je příkladem prostředí, které se neobejde bez lidské péče. Fragmenty vřesovišť v Národním parku Podyjí jsou mimořádně druhově pestré a umožňují přežít významným a vzácným druhům rostlin a živočichů. Upuštění od tradičního obhospodařování vede k jejich postupné degradaci, a proto je nutné nejcennější lokality udržovat cílenou péčí. Významnými faktory, které s různou intenzitou po staletí formovaly zdejší vřesoviště, byly pastva dobytka, sklizeň sena a vypalování stařiny.

Současný způsob péče se snaží v maximální míře respektovat poznatky o historickém působení člověka a skloubit je s moderními ochrannými přístupy a technickými mož-

12

nostmi. Základem údržby je spásání vybraných částí vřesoviště ovce nebo kozami. Plochy zarůstající nadměrně náletem (růží, janovce, slivoní) jsou čas od času ošetřovány předováním houstnoucích skupin. Travnaté porosty ovsíků a třtiny na opuštěných políčkách se kombinací sečení trávy a pastvy postupně mění na stepní trávníky. Jistý problém představují invazní druhy. Nepříjemným přistěhovalcem je severoamerický trnovník akát (*Robinia pseudacacia*), který místy zcela nahrazuje vegetaci vřesovišť. Obdobný problém způsobuje domácí, zato však expanzně se chovající **třtina křovištní** (*Calamagrostis epigejos*). Do budoucna bude snahou rozšířit pastevní areály a zapojit i ostatní druhy přežvýkavců – hovězí skot a koně.

13

12 Vřesoviště u Retzu
13 K tlumení třtiny a obnově vřesu se s úspěchem využívá strhávání drnu

14

Ukazuje se, že porosty vřesu, ale i některé druhy hmyzu dobře prospívají díky na první pohled ne příliš šetrným zásahům, jako je rozrušování drnu těžkou technikou nebo mozaikovitě vypalování. Z hlediska dlouhodobé udržitelnosti je žádoucí, aby se péče o vřesoviště stala součástí rozumného hospodaření (pastva a chov dobytka, produkce masa a mléčných výrobků, využívání biomasy apod.) a nebyla jen úzce zaměřenou aktivitou ochrany přírody.

Správa Národního parku Podyjí

Na Vyhlídce 5, 669 02 Znojmo
tel.: +420 515 226 722, e-mail: info@nppodyji.cz
www.nppodyji.cz

Nationalpark Thayatal

Nationalparkhaus, 2082 Hardegg
tel.: +43 2949 / 7005, e-mail: office@np-thayatal.at
www.np-thayatal.at

Autoři textu: Radomír Němec, Robert Stejskal, Martin Valášek; Autoři fotografií: Luděk Boučný (10), Anna Doskočilová (titul 5), Štěpán Koval (titul 4), Petr Lazárek (7, 11, 12, 14, titul 1), Radomír Němec (1, 2, 3, 4, titul 2), Antonín Reiter (6), Robert Stejskal (5, 8, 9, 13), Martin Škorpiak (titul 3); Vydala: Správa Národního parku Podyjí ve spolupráci s Jihomoravským muzeem ve Znojmě v červenci 2015 – 2. vydání; Grafická úprava a sazba: Atelier FGT s.r.o.

VŘESOVIŠTĚ

V REGIONU NÁRODNÍHO PARKU
PODYJÍ/THAYATAL

procházka pestrým světem
vřesovišť v Podyjí